

ŞİHABÜ'D-DİN AHMED İBN FERÂH EL-İŞBİLÎ (Ö. 699/1300) VE *EL-KASİDE EL-GARÂMİYYE'Sİ*

Hadis Usûlü ve Şiir

Salih ÖZER¹

The books of science of tradition are indispensable works both for the students of Islamic disciplines in general and especially for the students of hadith. Thus it's very important to prepare and write them both methodical and attractive way. So, immediately after the prose works of science of tradition, the poetical ones were written. In this context, *Kasida Gharamiyya* of Ibn Farah al-Ishbili al-Andalusi, which's scholastic poem on technical terms of hadith, has been the focus of interest due to its style and literary mode and several commentaries have been written about it. Among the lots of peculiarities, this *Kasida* has the merit of succesfull coupling the concepts of love and poetical issues with the technical terms of hadith.

Key Terms: hadith, science of tradition, poem, Ibn Farah, commentary

Bilindiği gibi hadis usûlüne dair eserler, gerek hadis kitaplarının ön-sözlerinde ve sair kısımlarında gerekse Şâfi'i'nin (ö. 204) *er-Risâle'si* gibi fıkıh usûlü kitaplarında dağınık şekildeki malumatları bir kenara bırakırsak, tabii olarak hadis musannefâtına oranla hicri dördüncü asır gibi nispeten geç dönemlerde yazılmaya başlanmıştır. Bu noktada ilk eserin genel olarak Râmahurmüzi'nin (ö. 360) *el-Muhaddisu'l-Fâsil* adlı eseri olduğu kabul edilmiştir.² Bu eserler ağırlıklı olarak nesir tarzında ve didaktik bir yapıya sahiptir. Fakat bir taraftan da hadis usûlü gibi aslında metodolojiyle ilgili bir konuyu, okuyucular ya da ilim talepleri açısından hem akılda tutulmalarını kolaylaştırmak hem de biraz daha cazip hale getirmek vs. amacıyla³ bu konuların nazım tarzında da işlendiğini görmekteyiz.⁴ Bu çerçevede hem müstakil olarak bu tarz hadis usûlü risaleleri yazılmışken, hem de mevcut hadis usûlü eserleri yine aynı amaçla manzum hale getirilmiştir.⁵ Bu çerçevedeki örneklerden Irakî'nin (ö. 806) İbnu's-Salâh'ın (ö. 643) hadis usûlü üzerine yazdığı meşhur Elfiyye'sini

1 Dr., Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Kütüphane Başkanlığı, Kültür ve Turizm Uzmanı

2 Bk. Suyûtî, *Tedribu'r-Râvî*, Beyrut 2002, I. 18

3 Nitekim İbn Ferah'ın gazelinin şarihlerinden İbn Cemâ'a, girişte Allah'ın insanları diğer varlıklardan güzel konuşma ve açıklama açısından tekmil ettiğini söylemektedir. bk. *Zevâilü't-Tarah fi Şerhi Manzûmeti İbn Ferah*, Süleymaniye: Hacı Mahmud Efendi: 657, 16 a.

4 Bk. İzmirli, İsmail Hakkı, *Hadis Tarihi*, (tenkitli neşir: İbrahim Hatiboğlu) İstanbul 2002, 68

5 Bk. Uğur, Mücteba, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, TDV yay., Ankara 1996, 140-149

zikredebiliriz. Bu manzum eser, Osmanlı hadis tedrisatı içerisinde de önemli bir yere sahiptir.⁶

Bu noktada İbn Ferah'ın (ö. 669) doğum yeri olan Endülüs'te genel olarak dil ve şiir konularına bir itina ve özenin olduğu bilinmekle⁷ birlikte, Şark'taki ilim adamlarının da bu türden eserler verdikleri bilinmektedir. Bu tarz şiir-dini ilimler meczinde Endülüs'ten ilk akla gelen bir örnek olarak İbn Hazm'ın meşhur *Güvercin Gerdanlığı'nı* (*Tavku'l-Hamâme*) gösterebiliriz.⁸ Dolayısıyla aslında bir hadis usûlü eserinin şiir bakış açısıyla veya gazel tarzında yazılması, son derece enteresan bir fikirdir. Nitekim mezkur kasidenin şarihlerinden örneğin Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, şerhine başlamadan önce insani bir duygu olan sevgi/seven/ sevilen gibi konuları İslami kaynaklardan hareketle uzunca ve detaylı olarak işlemektedir.⁹ İbn Ferah'ın bu oldukça veciz gazeli, ilim adamlarımız tarafından oldukça büyük teveccühe mahzar olmuş ve bu esere yönelik birtakım şerhler yazılmıştır.

İbn Ferâh'ın Hayatı ve İlmî Kişiliği

Tam adı Şihâbü'd-din Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ferah b. Ahmed el-Lahmî el-İşbili olan İbn Ferah el-İşbili, kaynakların aktardığı bilgilere göre 624'te, isminde de geçtiği üzere İşbiliye'de (Sevilla) doğmuştur. Daha sonra bu şehir, 646'da Castilla Kralı III. Ferdinand'ın komutasındaki İspanyol ordusu tarafından saldırıya uğradığında¹⁰ müellif esir düşmüş¹¹, bir süre sonra bu esaretten kurtularak Mısır üzerinden hacca yönelmiştir: Mısır'da Abdu'l-Azîz el-Ensârî, İzzüddin b. Abdi's-Selâm ve el-Kemâl ed-Darîr¹² vb. alimlerden ilim almıştır. Sonra Dimaşk'a geçen İbn Ferah, orada da İbn Abdi'd-Dâim, Ömer el-Kirmânî ve İbn Ebi'l-Yüsr gibi muhaddislerden ve birçok ilim adamından ilim tahsil etmiştir.¹³ Hadise verdiği bu önemden sonra İbn Ferah, metinlerin anlamı konusuna ve mezheplerin yöntemine ilişkin konulara yönelmiş, hatta kendisine ait hadis

6 Bk. Ünver, Süheyl, *Fatih Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı*, İstanbul 1946, 109; krş. Karacabey, Salih, "Osmanlı Medreselerinin son Döneminde Hadis Öğretimi" *Uludağ Ü. İ. F.* 8: 8 (1999), s. 153

7 Bk. Özdemir, Mehmet, *Endülüs Müslümanları İlim ve Kültür Tarihi*, TDV yay., Ankara 1997, 77-94

8 Bk. İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı*, çev. Mahmut Kanık, İnsan yay., İstanbul 1985

9 Bk. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed Şerhi: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Elyazmaları: Sıra no: 46364, kayıt no: 39518, *Şerhu Kasideti Garâmî Sahih*, 2 b vd.

10 Bk. *The Encyclopaedia of Islam*, Leiden-London 1927, (C. F. Seybold), II, 376

11 Bk. Subkî, Tacüddin, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye el-Kübrâ*, Dâru İhyâü'l-Kütüb el-Arabî, thk. Mahmud Muhammed Tenâhî, Abdulfettah Muhammad el-Faysal İsa Bâbî el-Halebî, VIII, 26; krş. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed Şerhi: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Elyazmaları: Sıra no: 46364, kayıt no: 39518, *Şerhu Kasideti Garâmî Sahih*, 1 b vd.

12 Bk. Subkî, age, VIII, 26

13 Bk. Subkî, age, a.y.

meclisleri meydana getirildiği gibi birçok kimse de ondan ilim almıştır. Emeviyye Camii'inde dersler vermiştir. Kendisine talebelik yapanlar arasında, ed-Dimyâtî, el-Birzâlî, Yûnînî, el-Mukâtîlî, en-Nâbulûsî ve Zehebî gibi ilim adamları vardır.¹⁴ Öte yandan Zehebî onun daha sonra fıkıh ve hadis konusunda birçok eser telif ettiğini söylemektedir. İbn Ferah, hükümdar Kazan'ın Şam'ı alması dolayısıyla Kazan senesi olarak da adlandırılan h. 699'da Allah'ın rahmetine kavuşmuştur¹⁵ ve Ümmü Salih türbesine defnedilmiştir.¹⁶

İbn Ferâh'ın Eserleri

İbn Ferah'a kaynaklarda genel olarak üç eser atfedilmektedir: Bunlardan birincisi, bu yazıda ele aldığımız hadis usûlüne ilişkin manzum eseri¹⁷, ikincisi *Şerhu'l-Erbâin en-Neveviyye*¹⁸ ve üçüncüsü de, *Muhtasaru Hilâfiyyâti'l-Beyhakî* adlı eserdir.¹⁹ Dolayısıyla örneğin Zehebî, onun birçok fıkıh ve hadis eseri telif ettiğini söylese de²⁰ aslında müellife kaynaklarda sadece bu eserler atfedilmektedir.

Şerhleri

İbn Ferah'ın yirmi beyitten oluşan bu kasîde-i lâmiyye'si²¹, ya da el-Kasîde el-Garâmiyye²² ve benzeri isimler ile de adlandırılan²³ manzum eserine gelince, daha önce de ifade edildiği gibi birçok ilim adamı oldukça veciz olan bu esere birtakım şerhler yapmıştır.

Bunların başında İzzeddin İbn Cemâ'a'nın (ö. 806) yapmış olduğu *Zevâlû't-Tarah fî Şerhi Manzûmeti İbn Ferah* adlı eseri gelmektedir.²⁴ Bu şerhi, Batılı ilim adamı Friedrich Risch, 1885'te Almanca tercemesiyle birlikte neşretmiştir.²⁵ Keza bu manzumeye Yahya b. Abdurrahman el-

14 *The Encyclopaedia of Islam*, II. 376

15 Zehebî, *Tezkiratu'l-Huġfâz*, Riyad 1415, IV. 1486

16 Serkis, *Mu'cemu'l-Matbû'ât*, I. 202

17 *Keşfü'z-Zunûn*, II. 1329; Kettânî, *er-Risâle el-Mustatrafe*, Beyrut 1406, I. 215

18 *The Encyclopaedia of Islam*, II. 376; Berlin no: 1488-89; krş. 45 Ak Ze 281 (Manisa İl Halk Kütüphanesi)

19 Bk. TDV İslam ansiklopedisi, Ankara 1999, XIX. 491 İbn Ferah maddesi (Ebu Bekir Sifil): *Muhtasaru Hilâfiyyâti'l-Beyhakî*, Riyad : Mektebetü'r-Rüşd, 1997/1417

20 Zehebî, age , IV. 1486

21 *Mu'cemu'l-Matbû'ât*, I. 202'de otuz beyit olarak geçmektedir ki, bu hatalıdır; bk. *The Encyclopaedia of Islam*, II. 376

22 Kettânî, *er-Risâle el-Mustatrafe*, I. 215

23 Bk. *The Encyclopaedia of Islam*, II. 376

24 *Keşfü'z-Zunûn*, II. 1865; Kettânî, *er-Risâle el-Mustatrafe*, I. 215; *Mu'cemu'l-Matbû'ât*, I. 65

25 Bazı kaynaklarda (örneğin *Mu'cemu'l-Matbû'ât*, I. 167) bu şerh, İbn Abdî'l-Hâdî'ye nispet edilerek Fleischer tarafından neşredildiği söylenmektedir ki, bu hatalıdır; bk. TDV İslam Ansiklopedisi, XIX. 491

Karâfi'nin (ö. 950) bir şerhi olduğu gibi²⁶ İbn Kutluboğa'nın da bir şerh yaptığı söylenmektedir.²⁷ Benzer şekilde Abdusselam b. es-Seyyid b. Muhammed el-Hanefi el-Mardîni'nin de (ö. 1295) bir şerhinden bahsedilmektedir.²⁸ Bunlara ilaveten Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed'in de bir şerhi bulunmaktadır.²⁹ Dolayısıyla bu metne birçok alimin şerh yaptığını görmekteyiz.³⁰

Bu manzume, elyazma versiyonlarının dışında birçok kez basılmıştır da.³¹

el-Kasîde el-Garâmiyye'nin Yazma Nüshaları

İbn Ferah'ın bu manzum eserinin, birçok kütüphanede çok sayıda el-yazması bulunmaktadır.³² Keza tespit edebildiğimiz kadarıyla kütüphanelerimizde bu esere ilişkin zikrettiğimiz şerhlerin de birtakım elyazmaları mevcuttur.³³ Gerek örnek metinlere, gerek şerhlerindeki ana metinlere, gerekse de matbu versiyonuna bakıldığında, genel olarak mezkur metinde çok büyük farklılıkların olmadığı görülmektedir. Bu çerçevede biz de bu yazımızda Milli Kütüphane'deki ve Süleymaniye'deki birer elyazmayı kullandık.

Milli Kütüphane'deki Nüshası

İbn Ferah'ın hadis usûlü manzumesinin Milli Kütüphane'deki nüshası, Arapça talik yazıyla istinsah edilmiştir. 235x180 mm boyunda olup, yazı alanları değişik ölçülerde ve değişik satırlıdır, 39 a-b yaprağında cedîd kağıda yazılmıştır, ciltsizdir. Risale, "*Mîn Nazmî eş-Şeyh el-İmam Şihabü'd-Dîn Ahmed b. Ferah el-İşbilî fî Usûli'l-Hadis*" başlığına sahiptir.³⁴

26 *Keşfü'z-Zunûn*, II. 1865; Seybold, *Encyclopedia of Islam*, II. 376; Milli Kütüphane: 06 Mil Yz A 4915/16

27 *Keşfü'z-Zunûn*, II. 1329; Kettâni, *er-Risâle el-Mustatrafe*, I. 215

28 *Hedîyyetü'l-Ârifîn*, I. 304

29 AÜF Elyazmaları, sıra no: 46364, kayıt no: 39518

30 Bk. *The Encyclopaedia of Islam*, II. 376 ; İslam Ansiklopedisi TDV, XIX. 490-491; Uğur, Mücteba, age, 143 Örneğin Milli kütüphane elyazmaları arasında müellifi meçhul bir şerh de görmekteyiz ki, bu risale Şeyh İsmail el-Mukri el-Yünni'nin Şerhu'l-Bedî'iyye'si/el-Feride peşinden gelmekte ve aslında sadece metinde geçen hadis terimlerini açıklamaktadır, bu açıdan da İbn Cemâ'a şerhine benzemektedir, bk. Milli Kütüphane, 06 MK Sam. Yz. 819/2, 35 a-37 b.

31 *Mu'cemu'l-Matbû'ât*, I. 202; TDV *İslam Ansiklopedisi*, XIX. 491

32 Örneğin Milli Kütüphane, 06 Mil. Yz. (A) 4345/2; Süleymaniye: Reisü'l-Küttâb Mustafa Efendi: 1169 (32-33 vr)

33 İbn Cemâ'a Şerhi: *Zevâlû't-Tarah fî Şerhi Manzûmeti İbn Ferah*, Süleymaniye: Hacı Mahmud Efendi: 657 (16-21 vr); Karâfi Şerhi: Milli Kütüphane 06 Mil Yz (A): 4915/16 (47 b-63 b); Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed Şerhi: *Şerhu Kasideti Garâmî Sahîh*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Elyazmaları: Sıra no: 46364, kayıt no: 39518; müellifi belli olmayan bir şerh: Milli Kütüphane, 06 MK Sam. Yz. 819/2, 35 a-37 b.

34 Milli Kütüphane, 06 Mil. Yz. (A) 4345/2 (39-40 vr); krş. *Milli Kütüphane Yazmalar Kataloğu*, Ankara 1994 (Hazırlayanlar: Müjgan Cunbur, Altınay Sernikli, Dursun Kaya), s. 3-4

İstifade Ettiğimiz Süleymaniye Nüshası

İbn Ferah'ın hadis usûlü manzumesinin istifade ettiğimiz Süleymaniye Kütüphanesi nüshası ise, Arapça talik yazıyla istinsah edilmiştir. 32 b ve 33 a varakları arasındadır. Risale, "*Kasîde Muhteviye alâ Esâmî'l-Ehâdis eş-Şerîfe alâ Sebîlî't-Tevriye*" başlığına sahiptir. Başlık kırmızı ile yazılı olup hadis terimlerinin altına sıralı ve kırmızı renkli rakamlar konulmuştur.³⁵

Kasîde'nin Arapça Metni

İbn Ferah'ın bu meşhur kasidenin birçok elyazması mevcut olduğunu daha önce belirtmiştik. Aynı şekilde bu metin birçok eserde de matbu halde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla biz burada, ana metin olarak her iki kaynaktan da istifade yoluna gittik. Nitekim biz metnin tespitinde, Milli Kütüphane'deki bir elyazma³⁶ ile Süleymaniye'de bulunan bir elyazma³⁷ versiyonu ana metin olarak ele aldığımız gibi, bu esere ilişkin şerhlerde de (biz İbn Cemâ'a, Karâfi, Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed şerhlerini kullandık) ana metin geçtiği için, bu şerhlerdeki metinlerden de istifade edilmiştir. Öte yandan bu gazelin matbu neşri sadedinde, örneğin Sübki'nin (ö. 756) *Tabakât*'ındaki neşirde muhakkik, diğer matbu metinler ile karşılaştırmalı olarak ve farklarını belirterek verdiği için bu şiirin mezkur eserdeki neşrini yazımızda temel kaynak olarak ele aldık. Son olarak metinde lafız farklılığının çok büyük bir yekün teşkil etmediği ve bunların anlamda çok büyük farklılıklar oluşturmadığı söylenmelidir.³⁸

35 Süleymaniye: Reisü'l-Küttâb Mustafa Efendi: 1169 (32-33 vr)

36 Milli Kütüphane: 06 Mil Yz (A) 4345/2 (39-40 vr)

37 Süleymaniye: Reisü'l-Küttâb Mustafa Efendi: 1169 (32-33 vr)

38 Metinler arasındaki farklılıklar noktasında harfi tarif, *ke* zamiri yerine *küm* zamirinin kullanılması veya fâ-i ta'kibiye türünden küçük noksanlıklar ya da fazlalıklar ihmal edilmiştir.

و حزني ودمعي مرسل و مسلسل
ضعيف ومتروك وذلي اجمل
مشافهة يملئ علي فانقل
علي احد الا عليك المعول
علي رغم عذالي ترق وتعدل
وزور وتدليس يرد ويهمل
ومنقطعا عما به اتوصل
تكلفني ما لا اطيق فاحمل
وما هي الا مهجتي تتحلل
ومقترق صبري وقلبي المبلل
ومختلف حظي وما فيك امل
فغيري بموضوع الهوي يتجمل⁴¹
وغامضه ان رمت شرحا اطول
وحقك عن دار القلي متحول
ومشهور اوصاف المحب⁴² التذلل⁴³
اليك سبيل لا و لا عنك معدل
ولا زلت تعلق بالتجني وانزل
وانت الذي تعني وانت المؤمل
من النصف منه فهو فيه مكمل
اهيم وقلبي بالصباية مشعل

غرامي صحيح والرجا فيك معضل
وصبري عنكم يشهد العقل انه
ولا حسن الا سماع³⁹ حديثكم
وامري موقوف عليك وليس لي
ولو كان مرفوعا اليك لكنت لي
وعذل عذولي منكر لا اسيغه
اقضي زماني فيك متصل الاسي
وها انا في الكفان هجرتك مدرج
واجريت دمعي بالدماء مديجا
فمتفق⁴⁰ جفني وسهدي وعيرتي
ومؤتلف شجوي ووجدني ولو عتي
خذ الوجد عني مسندا ومعنا
وذي نيد من مبهم الحب فاعتبر
غريب يقاسي البعد عنك وما له
عزيز بكم صب ذليل لعزكم
فرقا⁴⁴ بمقطوع الوسائل⁴⁵ ما له
ولا زلت في عز منيع ورفعة
اورى بسعدي والرباب وزينب
فخذ اول⁴⁶ من اخر ثم اول
ابر اذا اقسمت اني بحبه

Kaside'nin Tercümesi

Öncelikle belirtmeliyiz ki, biz metni çevirirken, hadis ile ilgili teknik terimleri çevirmeden bırakarak kastedilen anlama ilişkin açıklamaları, şerhlerinden istifadeyle, dipnotta belirtmeye çalıştık. Zira bu gazelde Karâfi'nin de belirttiği gibi tek bir lafza biri uzak diğeri yakın olmak üzere iki anlam yüklenmiştir; burada yakın anlam, metindeki lafzi anlam iken uzak anlam, hadis teriminin açıklanmasına yönelik olarak kurulan bağlantılı anlamdır.⁴⁷ Keza diğeri bir şarih olan Emir Abdullah b. Abdul-

39 Milli Kütüphane: istimâ'

40 Milli Kütüphane'deki metinde müttefik ile mü'telif beyitleri, sıra olarak bu şekilde iken, Süleymaniye'deki metindeki sıra, mü'telif...müttefik... şeklindedir.

41 Süleymaniye'deki metinde 'yetehayyeli' iken, Milli Kütüphane'deki metinde, Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed ve Karâfi şerhinde 'yetehalleli' şeklindedir.

42 Milli Kütüphane'deki metinde *el-muhîbb* yerine *el-hubb* geçmektedir.

43 Bizim bu yazıda başvurduğumuz tüm elyazma metin ve şerhlerde sıra, aziz...garib... şeklinde iken, Sübki'nin Tabakat'ındaki sıralama garib...aziz... şeklindedir.

44 Süleymaniye'deki elyazmada 'ferikan' geçmektedir ki, bu muhtemelen bir nasih hatasıdır.

45 Süleymaniye'deki elyazmada *el-vesâil* yerine '*el-mesâ'il*' geçmektedir

46 Milli Kütüphane'deki elyazmada burada ayrıyeten '*ismehîl*' ifadesi de geçmektedir

47 Karâfi, 105; Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, 2 a

lah b. Muhammed de burada biri sevenin sevdiğiyle ilgili olan birinci anlamın, ikincisi de hadis terimi olarak anlam şeklinde ikili bir anlam bulunduğunu belirtmektedir.⁴⁸ Biz bu metne ilişkin açıklamaları tespit ederken İbn Cemâ'a ve özellikle Karâfi ve Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed şerhlerinden istifade ettiğimizi belirtmek isteriz. Hatta bu şarihler birbirinden alıntı bile yapmaktadır, örneğin Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, İbn Cemâ'a'dan bir örnek aktarmaktadır.⁴⁹ Bu şerhler hakkında kısaca birtakım genel değerlendirmeler yapmak gerekirse söylemeliyiz ki, özellikle İbn Cemâ'a, ağırlıklı olarak metinde geçen hadis terimlerinde yoğunlaşırken ve dolayısıyla gazelde kastedilen benzetme yönünü büyük oranda ihmal ederken, Karâfi hem kastedilen ilk anlam hem de hadis terimi üzerinde birtakım açıklamalar yapmaktadır. Karâfi'nin bu tutumu Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed için de geçerlidir. Hatta Emir Abdullah b. Abdullah eserinin girişinde gazelin edebi yönü üzerinde de epeyce durmaktadır. Bu bakımdan biz daha çok Karâfi ve Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed şerhlerinden istifade edebildik. Ayrıca Karâfi, şerhte önce lafzi anlamı vermekte, sonra lafzın hadis ilmi açısından kastettiği uzantıları ele almaya ve mezkur hadis terimine ilişkin birtakım hadis rivayeti örnekleri vermeye çalışmaktadır. Bu da metindeki kastın daha da belirginleşmesine yardımcı olmaktadır. Yine de belirtilmelidir ki, şarihler hem benzetileni, hem benzeyeni belirtmelerine rağmen benzetme yönü üzerinde pek durmamaktadırlar; yani burada hangi açıdan bir benzetmenin yapıldığını açıkça ifade etmemektedirler. Bunda, metnin lafzi anlamını ve bağlantılı hadisi teriminin anlamını verdikten sonra yapılacak karşılaştırma ve benzetmenin ortaya çıkacağı hususu etkili olmuş olabilir. Görüldüğü kadarıyla şarihler bu metin üzerinden daha çok hadis terimlerini açıklamaya çalışmaktadırlar. Biz bu gazelin çevirisinde, metinde olmayan ifadeleri parantez içinde belirtirken, lafız farklılıklarından kaynaklanan anlam farklılıklarını slaş işareti ile belirtmeye çalıştık. Bu gazel, Sübkî'nin (ö. 756) de belirttiği gibi hadis türlerinin çoğunu kapsamaktadır.⁵⁰ Bu bağlamda metinde hadis terimi olarak geçen ifadeler, birçok elyazmada kırmızı mürekkeple belirtilirken⁵¹, bunları matbu hallerinden örneğin Sübkî'nin *Tabakât*'ında da muhakkik tarafından parantez içine alınmıştır. Biz de okuma kolaylığı açısından mezkur terimleri bold-italik şekilde belirttik.

48 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, 6 a.

49 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, 11 b.

50 Sübkî, age, VIII. 29

51 Bk. Karâfi, 105

İmâmu'l-Hâfız Şihâbü'd-din Ahmed b. Ferah el-İşbili'nin Hadis Usûlü'ne İlişkin Manzumesi

Aşkı⁵² **sahîh**'tir⁵³, sana yönelik arzum ise **mu'da**⁵⁴
(Bu yüzden) üzüntüm ve göz yaşlarım **mürsel**⁵⁵ ve **müsel**⁵⁶

Aklı⁵⁷ şahitlik eder ki, size yönelik sabrım,
Zayıf ve **metruk**'tur⁵⁸, size boyun eğişim ise (sabrımdan) daha büyük/güzel⁵⁹

Ancak sözünüze kulak vermektir **hasen**⁶⁰
Bana **imlâ** edecek şekilde **müşâfehe**⁶¹ yoluyla ve ben naklederim!

İşim⁶² size **mevkûf**, bana değil
Başkasına değil yalnızca size muavvel⁶³

Eğer durumum⁶⁴ size **merfû** olsaydı
Kınanmama rağmen (bana) acır ve (bana) meylederdiniz⁶⁵

52 Emir Abdullah: Garâm: şiddetli aşk, 6 a; Karâfi, sevgine tutkun, 105

53 Karâfi: sana olan aşkı sabit ve devamlı, 105; Emir Abdullah: â'râzdan uzak ve sâlim, katışık-sız, 6 a.

54 Zorlu ve karmaşık, Karâfi, 116

55 Karâfi, *cau ırsalen* demenin, bölük bölük gelme anlamında olduğunu söylemektedir, 108; krş. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: daim, 6 b.

56 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, mütetâbi, peş peşe, 6 b. Karâfi: peş peşe gelen, 108; Karâfi burada leffü neşr sanatı olduğunu söylemekte, nitekim mürselin hüzne giderken müsel-selin ise göz yaşına gittiğini belirtmektedir. O, burada tevriye olduğunu da söyledikten sonra mürsele ilişkin açıklamalarda bulunmaktadır. Emir Abdullah da aynısını söyler, 6 b-7a.

57 Akıl sahibi aşıklar: Karâfi, 109

58 Emir Abdullah: Bazen zayıf bazen metruk, yani metruk gibi; şöyleki sabrın önce çok zayıf olduğunu düşünüyor, peşinden adeta metruk gibi olduğunu dile getiriyor, 10 a.

59 Karâfi: daha güzel, 109; Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: güçlü, 10 a.

60 Benim katımda en çok zevk aldığım şey, sizin sözlerinize kulak kesilmektir, Karâfi, 110. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed ise aslında hasen'in sahîh'ten sonra zikredilmesi gerektiğini fakat buradaki durum dolayısıyla burada zikredildiğini bunun nükte olduğunu belirtir, 10 a. Keza o, müşâfehe yani ağzından duyma peşinden "naklederim" ifadesiyle, o kişinin sevgilinin sözlerine aşırı özeni dolayısıyla onu hıfzetmesine işaret ettiğini söyler. İbn Cemâ'a ise hasen'in hem nefsin hoşuna giden, nefsin meylettığı şey anlamına geldiğini, hem de bir hadis terimi olarak da bir anlama sahip olduğunu söylemektedir, 22 b. Burada müellif belki hasen ifadesini -hatırlanmalıdır ki, hasen'in sahîh'ten genel olarak farkı, ravisinin itkan ve zabtının zayıflığıdır. İbnu's-Salâh, *Mukaddimetü İbnu's-Salâh*, Beyrut 2003, s. 52- sevgilinin ağzından duyma dolayısıyla heyecandan tam kavrayamama ihtimali dolayısıyla sahîh seviyesine çıkmaması anlamında da kullanmış olabilir.

61 ağzından duymak, Karâfi, 110. Karâfi burada imlâ'nın şeyhe okumadan daha üstün olduğunu belirtmektedir. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed de buradaki müşâfehe'yi vasıtasız olarak doğrudan muhatap olma olarak açıklar, 10 b.

62 Senin aşkımdan kaynaklanan durumum, aşkı ve halim: Karâfi, 112

63 Karâfi burada müellifin muavvel ile mevkuf'un birlikte zikretmesine ve anlam benzerliğine dikkat çekmektedir, 112

64 Size arzettiğim, muttali kıldığım durumum, Karâfi, 113

65 Bana ihšana meyledersiniz: Karâfi, 113. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed ayrılıktan kavuşmaya meyledersiniz yorumunu yapmaktadır, 11 a.

Beni kınayanların⁶⁶ kınaması⁶⁷ **münker'**⁶⁸, muhtemel görmüyorum⁶⁹ onu o reddedilecek⁷⁰ ve ihmal edilecek bir **zûr'**⁷¹ ve **tedlis'**⁷²

Zamanımı **muttasıl** hüznler içinde⁷³ sizinle⁷⁴ geçiriyorum
Size ulaştırarak araçlardan **munkatı** olarak⁷⁵

İşte ben! Beni terk ettiğiniz vakit⁷⁶ **müddrec'im**⁷⁷
Bana güç yetiremeyeceğim şeyler yüklüyor bu, ama taşıyorum

⁷⁸Göz yaşlarımı⁷⁹ kanla **müdebbec'**⁸⁰ şekilde akıttım
O⁸¹, çözülen ruhumdur başka bir şey değil⁸²

Göz kapaklarımın kapanmaması, uykusuz gecelerim ve gözyaşlarım **müttefik'**⁸³
Hüzünlü kalbim ile sabrım ise **müfterik'**⁸⁴

Aşkım, aşk acısı ve aşk ateşi **mü'telif'**⁸⁵
Bahtım ise **muhtelif'**⁸⁶, üstelik senden de ümidim yok⁸⁷

66 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed buradaki ifade ile müellifin seven ile sevilen arasındaki jurnaleleri kastedebileceğini söyler, 11 a.

67 Karâfi, 113

68 Karâfi: Benim tarafımdan reddedilir, s. 113. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: merduddur, 11 b.

69 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, 11 b.

70 Beni kınayana dönen: Karâfi, 113

71 Yalandır, Karâfi, 113; Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: kizb, 11 b.

72 aldatmadır, Karâfi, 113; Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: karıştırma, 11 b.

73 sizin aşkınızla, Karâfi, 117

74 Karâfi, 117: kalbim senin aşkınla tutuşmuş iken benden uzakta/ayrı olduğun için üzüntülere gark olmuş şekilde

75 Emir Abdullah, buradaki "*munkatı ammâ bihî etevassalu*" ifadesinin, "*munkatı anhu*" ifadesinden çok daha beliğ olduğunu söyler, 12 a.

76 Burada Karâfi, ölünün kefenlerinde olmaktan dolayı bir ayrılık/hicran benzetmesi olduğunu belirtmektedir, 118

77 İçinde üzüleceğin ve hüzn duyacağın bir şeyin olduğu haber, Karâfi, 118. Karâfi burada sevgilinin ölüm kefeninde olması durumundan hasıl olan habere teşbih olduğunu söyler.

78 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed aslında bu beytin önceki beyitten önce gelmesi gerektiğini, zira ruhu çözüldüğünde ölmüş olacağını söyler, 12 b.

79 Bazı versiyonlarda "yanaklarım üzerinde" ifadesi geçmektedir: İbn Cemâ'a: 17 a; Karâfi: 119

80 Sızden ayrılık dolayısıyla göz yaşların kanla karışmış şekilde akıttım, Karâfi, 119. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: su ve kan karışık şekilde, 12 b. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed aynı yerde müellifin bu gözyaşlarının gerçek göz yaşı olduğunun sanılmaması için bu ifadenin peşinden ruhum ifadesini kullandığını söyler. Müdebbec terimi için bk. Suyûti, *Tedrib*, II. 141

81 Hikayem, halim, bk. Karâfi, 119

82 Senden ayrılık dolayısıyla yavaş yavaş eriyen ruhumdur, Karâfi, 119

83 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed burada mübalağa için mübteda ile haberin yer değiştirdiğini ve sanki bunların hep birlikte olan (müttefik) bir şeymiş gibi muameleye tabi tutulduğunu söyler, 13 a.

84 Karâfi burada kalp ile sabrın, bunları taşıyan kişinin hüzne karşı koyamaması dolayısıyla asla birlikte olamayacağını söylemektedir, Karâfi, 120

85 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed bu mısradaki şecv, vecd ve lev'a kelimelerinin mü'telif terimi açısından örnek oluşuna dikkati çekmektedir, 13 a.

86 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, burada muhtelif'in hatt olarak benzer olan fakat telaffuzu farklı olan kelime olduğunu belirttikten sonra burada önemli olanın telaffuz değil harflerin yazılışı konusundaki birlik olduğunu vurguladığını söyler, 13 a. Muhtelif ve mu'telif terimleri için bk. Suyûti, *Tedrib*, II. 170

87 Bana nazar etme, şefkate bulunma, bir kelam etme konusunda bir umut yok, Karâfi, 120

Aşkî benden **müsned**⁸⁸ ve **mu'annan** olarak⁸⁹ al⁹⁰
Mevzû-t⁹¹ aşkta benden gayrisi⁹² ne yapacağımı şaşırır

İşte bu⁹³, aşkın **mübhem**'inden⁹⁴ bir nebze, dikkat et!⁹⁵
 Ve (aşkın) **gâmiz** olanından⁹⁶, istersem⁹⁷ (sana) uzunca şerh ederim

⁹⁸Sizinle⁹⁹ **aziz**'dir¹⁰⁰ o, çılgınca aşiktir ve büyüklüğünüz karşısında zelildir¹⁰¹
 Ezik aşığın/aşkın evsafı ise **meşhur**'dur

Garib'tir¹⁰² (bu yerde) senden ayrılığın acı vermesi
 Sizin uğrunuza, acı¹⁰³ yurdundan uzaklaşması söz konusu değil¹⁰⁴

Aradaki vasıtalar¹⁰⁵ da **maktu**: el aman
 Ne sana bir yol var ne senden muaddellik¹⁰⁶ söz konusu

Hep sonsuz yüceliktesin ve merhamet kaynağın/kaynağı ol¹⁰⁷
 (aşıklar¹⁰⁸) devşirerek yüceliyorsun/yücelmeye devam et; fakat in¹⁰⁹

88 Bana ulaşacak şekilde, Karâfi: 124

89 Karâfi: benden al, 124; Emir Abdullah: 13 b.

90 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: Lisan-ı halime bak, 13 b.

91 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: asılsız olarak aşkın içine dahil edilen ve konan şey, 13 b. Karâfi: Aşk konusunu sadece diline dolayanlar, ona müdahele edenler, 124

92 Aşk iddiasında bulunup ona iyice derine dalmayanlar, Karâfi, 124

93 Karâfi burada aşka işaret edildiğini söylemektedir, Karâfi, 127

94 müphem olan bir aşktan, Karâfi: 127. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed buradaki mübhem'in mufassal olmayan anlamında olduğunu söyler, 14 a. Milli kütüphane'deki müellifi belli olmayan şerhte ise müphem için, bir hadisin isnadında, *Süfyan an racûlin an ez-Zühri* tarzındaki bir belirsizlik şeklinde açıklama yapılmaktadır, bk. Milli Kütüphane, 06 MK Sam. Yz. 819/2, 36 b. Mübhem için bk. İbnü's-Salâh, age, 358

95 Düşün bir ve bak şu halime aşk kolay mıymış!, Karâfi, 127

96 Anlaması zor ve hassas aşk, Karâfi, 127

97 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: istersen, 14 a

98 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed müellifin burada sanki önceki hitapları az gelmiş ya da sü-i edeb olmuş gibi yeniden bir saygı hitabına giriştiğini söyler, 14 b.

99 sevginizle, Karâfi, 129

100 Mağrurdur, Karâfi, 129

101 Karâfi: mütidir, 129

102 Burada o sevdiğinden ayrılığı dolayısıyla huzursuz ve kararsızdır ve gariptir, Karâfi, 130

103 Burada geçen kalâ kelimesi için Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, buğz, terk gibi anlamlar vermektedir, 14 b.

104 Karâfi: Aşkın yâranların olduğu yurdu terk etmesi söz konusu değil, o kendini gurbetin acılarına alıştırmış, Allah'tan gurbet dileyerek, çünkü her acının bir kurtuluşu olduğu gibi zafer de ancak sabır iledir ve her zorlukla birlikte kolaylıklar vardır, Karâfi, 130. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed ise buradaki garib ile yurdundan ayrı olanın kastedilmediğini, ve bir anlamda sevgiliden ayrılığın kastedildiğini söyler, 14 b.

105 Sevgiliye yakınlaştıracak vasıtalar, Karâfi, 131

106 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed: dönmek, 15 a.

107 Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed buradaki (*lâ zülte*) lâ'nın dua lamı olduğunu söyler, 15 a.

108 Karâfi, 132

109 İn artık onların seviyesinden! Çünkü senin onlara karşı duan/isteğin, günahıdır, Karâfi, 132. Krsş. Subki, age, VIII, 29: 'Ben ise iniyorum'. Karâfi buradaki "ta'lû/yüceliyorsun" ifadesi ve 'in' ifadesinin âli ve nâzil isnad terimiyle bağını da kurmaktadır.

ima yollu Su'dâ, Rebâb ve Zeyneb'i gösteriyorum/tevriye yapıyorum¹¹⁰
fakat sensin aslında maksad ve müemmel olan

(isim için) önce sondan ilk beytin (ilk mısrasındaki ilk kelimeyi) al, sonra (ikinci mısranın) evvelindekini¹¹¹

ikinci kısmın, böylece olur (isim) tamam¹¹²

onu sevdiğime yemin etmişsem son derece vefalıyım¹¹³

karışık duygular içindeyim¹¹⁴ ve yanyor kalbim aşk ateşinden.

110 Karâfi burada sevgili yerine belirtilen müsemmiyatın iham edildiğini belirtmektedir, 134. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed ise müellifin burada bu isimler ile tevriye yaptığını, yani kastı içlerinden birisi olmasına rağmen aynı anda iki anlam zikrettiğini söylemektedir, 15 a.

111 Karâfi, son beytin ilk mısranın ilk kelimesi alınıp ikinci mısranın ilk kelimesiyle birleştirilmesi gerektiğinin ifade edildiğini söylemektedir, ki, burada son beytin ilk kelimesi olan 'eberru/e-b-r' ile ikinci ikinci mısranın ilk kelimesi olan 'ühîm' birleşince İbrahim isminin çıkması kastedilmektedir, Karâfi, 134-135; krş. Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed, 15 b. ; Milli Kütüphane, 06 MK Sam. Yz. 819/2, 37 a.

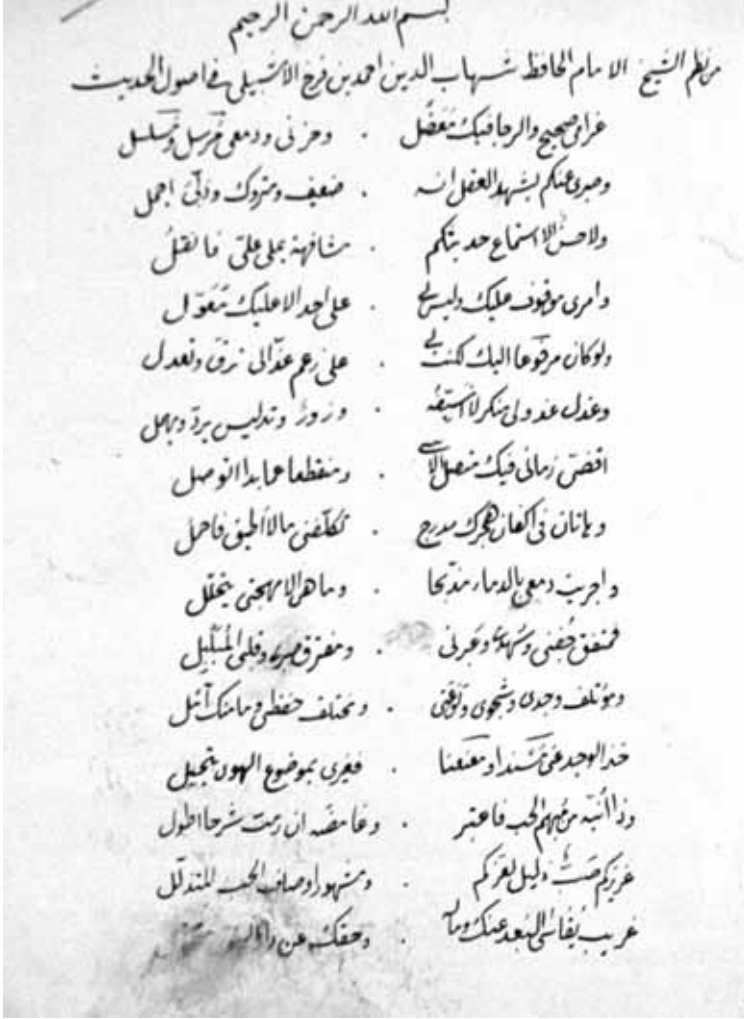
112 Karâfi buradaki formülle ortaya çıkan İbrahim isminin, Kuran'da Allah'ın övgüsüne mahzar olan ve el-Halil (dost) olan Hz. İbrahim olduğunu ilgili birtakım ayetleri de zikrederek temellendirmeye çalışmaktadır, s. 135

113 Karâfi buradaki *ebarru* ifadesinde, bir hadiste geçtiği üzere *ihsan*'ın, Allah'ı görür gibi ibadet etmek şeklindeki tanımına işaret olduğunu söylemektedir, 135-136

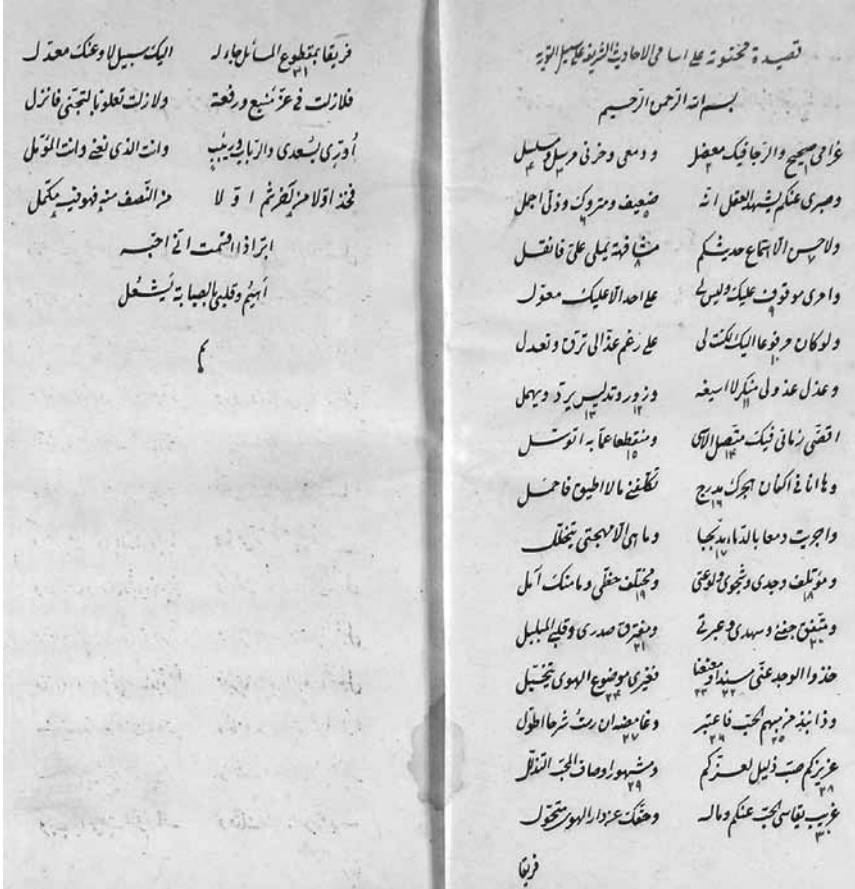
114 tahayyür halindeyim, Karâfi, 135

İbn Ferah'ın Gazeline İlişkin Elyazmalardan Örnekler

Milli Kütüphane Nüshası:

Süleymaniye'deki Elyazmalardan Birisi:

İbn Cemâ'a Şerhi Zevâlu't-Terah Elyazması:

Karâfi Şerhi Elyazması:

والأما والآراض وحصص منها المولى الشئذ وهي العادون والنبات
والحيوان والإنسان الذي هو أكمل الحيوانات وهو بقية بشية الملكة ويكون
أن يبقى بقية السرد إذا شئ بهما في العلم والعقل ويعبر هو بقية قسم
منها البهايم والسيماج أو التصرف باختلافها وأخذ الخلق للارض واتبع
هده وكان امره فوطا اما إذا تنزه عن طرف الأوقات والتقريب
في الأخلق وتوسط بينهما فلم يكن شيقا ولا خاطا في القوة الشبونية
بل يكون عقيفا فان القوة الشبونية ولا يكون أيضا متعودا
ولا بها بل يكون شيقا كما يجب القوة الغضبية فان الشئ لا توسط بين التباد
والجواز وكذلك الحكمة في المعية وهو حسن التدبير فيما بينه وبين غيره
كما يجب أهل منزلة الخاق وهو بين زوج و زوجة و والرومولود و
مالك و مملوك و كما يجب أهل المدنية في المعاهدة أو في السياسات
ان كان له رتبة في السياسة وهذه الحكمة لا توسط بين تدبيره فغيره
دون البرية والبلداه وهذه الحكمة غير الحكمة التي هي العلم بالمعاني فان
نلك الحكمة كما كانت اشتراقا كان احسن وهذه الحكمة لا يتبع ان يكون
بالاوقات والآن جبرية ولا بالتقريب والآن الكائنات بلاهه وهذه الحكمة
الثانية اعنى القوة والشئذ والحكمة هي التي تسم عدالة فالعدالة هي مجموع
هذه الثلث فمن التصرف بها وكان ايضا حكيميا بالحكم النظرية التي هي العلم

٨٤
لأنه جلا ولو كان رجلا لكان صالحا ولو كان صالحا لكان نبيا ولو كان نبيا
لكان رسلا ولو كان رسلا لكان انا من اكل الارز والخبز بوقا ظهرت
بناجى الملكة منه قلبه على حكيمة بالهدس فاز مبارك وقر بارك عليه
سبحان نبيا اشهر عيسى بن مريم عليه السلام من اخلص لله الريعين
صبا حاطرت بناجى الملكة منه قلبه على حكيمة اسلم على بر رجل
وهبت له الجنة لا تجعلوا كرجل الراكب والاحاديث التي تروى في نسبية
واجيد الاثبات شئ منها لا تقطع الخبر بالسين كما يقطع الاعام القرآن
كلام الله تعالى غير مخلوق فمن مخلوق فهو كافر بالله العظيم اذا رويت عنى
حديثا ويروى اذا حدثت عنى حديثا فاعرضوه على كتاب البصالي فان وافق
فاقبلوه وان خالفه فردوه فالخبر مع عمر حيف ما كان من استشفى بغير
القرآن فلا شفاه الله تعالى العلماء بحسنه و من انبأ واقفا مع السلطان
منه الكتم يوم عاشوراء لم ترد عيناه ابرأ نعتوا ولو كلف من عصف
فان ترك العتق امهودة والى يد الطول الذي يروى في
رواية القهر في كل شهر وحديث خراب البلدان
كله باقية وحديث رواه ابن عفا عن الس
في الطران في المطر باطل لا اصل له والاصل
بالصواب واليه المرجع والمآب
عبد الرسال

Emir Abdullah b. Abdullah b. Muhammed Şerhi Elyazması:

قسیدہ محتوی علی اسمی الاعادین الزین علیہم السلام
 بسم الله الرحمن الرحيم
 غای صحیح و الزحافیک معضل و دمی و خرنی و سہل و سہل
 و صبری عنکم شیشہ لعل انہ ضعیف و مزوک و ذلی اجمل
 و لاسن الاتماع حدیثکم مشافہہ یحلی علی فاعقل
 و ادی یوفی عنک و لیس فی علی احد الالعیک معقول
 و لو کان ہر فوعا الیک کتلی علی زغم عدالی ترن و تعدل
 و عدل عدولی سیکلا سیفہ و زور و تدیس برہ و یعمل
 اقصى زمانی نیکت منصل الیک و منقطعاً عامہ انوسل
 و اما انہ انمان اجوک ہرج تکلفی بالاطیع فاحسل
 و اجریبت و معا بالہا بدیجا و ما ہی الامجبتی بخلف
 و مولف و جدی و شجوی و لوعی و مختلف حقلی و مانک آمل
 و شینون جنی و سہدی و عہرہ و بیرون صدری و قلیہ السبلیل
 خذوا الوجد عنی سیداً و فخری موضع الہوی تحسبل
 و ذابند خرمم لجت فاعتر و غامضہ ان رت شرعا الطول
 عزیزکم صبت ذلیل لہرترکم و مشہور اوصاف الحجۃ التذکر
 غریب قیاسی لجت عنکم و مال و حقیقہ عزدار الہو متقول
 فرین

فریناً بتطوع الساعاء الیک سبیل او عنک معدل
 فلازلت فی عز شیع و رفعتہ ولازلت تعلوا بالعتی فانزل
 اودی بسعدی و الزباک بیب و انت الذی لفتی و انت اللؤلؤ
 فخذ اولاً من کفرتم اولا و الا نصف منہ فونیسہ مکمل
 ابراً اذا اتممت انہ اجبہ
 اہم و قلبی بالبصایہ یشتعل
 م

Sonuç

Hadis usûlü eserleri ağırlıklı olarak hem özellikle hadisle hem de genel olarak İslami ilimlerle uğraşan ilim adamlarının ilgi alanına girmektedir. Yapısı itibariyle hadis terimlerinin ve ravilerin durumlarının vs.'nin açıklandığı ve bu konularla ilgili hususların mufassal şekilde ele alındığı kitaplar olan hadis usûl kitapları nispeten teknik eserlerdir. Hadis ve sünnetin merkezi önemi dolayısıyla tüm İslami ilimler açısından olmazsa olmaz olan bu temel teknik bilgilerin ilim adamlarına ve taliplerine sevdirecek ve özetleyerek öğretme çabaları, önemlidir. Nitekim hadis usûlüyle ilgili eserlerin tasnifinin hemen peşinden bu tür nazm çabalarına tanık olunmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bunlar hem mevcut usûl eserlerine yönelik manzum eserler olduğu gibi aslı itibariyle de manzum eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Endülüslü İbn Ferah'ın mezkur manzum hadis terimleri gazeli içerdiği derin dil sanatları ve bunlar ile hadis terimleri arasında kurduğu son derece ilgi çekici anlam bağları dolayısıyla, telifinden sonra hem büyük bir ikbale mahzar olmuş hem de bunun uzantısı olarak birçok şerhe sahip olmuştur. İnsanlığın önemli bir hususiyeti olan sevgi ve sevginin yazılı ve sözlü tezahürleri olan şiir üzerinden hadis öğrenimine katkıda bulunmak, emsalsiz ve müspet bir çaba olarak karşımızda durmaktadır. Dolayısıyla bir taraftan ilgilenilen ilmi konular üzerinde müzakere yaparken bir taraftan da bunu insani bir konu olan sevgi mazrufu içinde yapmak, kanaatimizce birçok ilim talibinin bu terimleri daha iyi ve unutmayacak şekilde öğrenmesine vesile olmuştur. Bu bakımdan da müellifin sa'yini cenabı hakkın meşkur kılmasını niyaz ederiz.